

Секція: Психологічні науки

Ілюкова Ангеліна Олександрівна

студентка

Національного університету «Острозька академія»

м. Острог, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕФЛЕКСІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У ряді зарубіжних і вітчизняних психолого-педагогічних досліджень відзначається, що рефлексія включає в свою структуру як когнітивні (умовиводи, узагальнення, аналогії, зіставлення і оцінки – переконання в цілому), так і емоційні компоненти (переживання проблем) [1].

Історія вивчення рефлексії в психології є значимою для розвитку людини та розуміння самої себе. Разом з тим, можна з упевненістю сказати, що, незважаючи на весь величезний внесок попередніх поколінь дослідників, проблема рефлексії продовжує залишатися в певній мірі таємничим феноменом людської психіки, багато в чому ще незрозумілим психічним механізмом, з одного боку, забезпечує цілісність особистості, з іншого боку, весь час піддає цю цілісність випробуванням і конфліктам і, одночасно з цим, з третього боку, сприяє переосмисленню особистістю самої себе і своїх психічних змістів у процесі вирішення внутрішніх конфліктів і, тим самим, призводить особистість до нового більш цілісного стану [4].

Рефлексія як психічна властивість, представляє собою одну з основних граней психічної реальності, яка співвідноситься з рефлексією в цілому і є особливою якісною характеристикою людини і її психіки, це психічна властивість, унікальна для людини, «єдино властива тільки їй».

Поняття «рефлексія» в сучасному сенсі одним з перших було вжито англійським філософом Дж. Локком в XVII столітті. Він розглядав рефлексію як особливу діяльність розуму, за допомогою якої людина отримує знання і створює нові ідеї без безпосереднього емпіричного контакту з дійсністю[5]. Уявлення про рефлексію в німецькій класичній філософії при розгляді гносеологічних проблем [3]. Б.Г. Ананьєв, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, трактували рефлексію як особливий вид теоретичної ретроспекції. Це звернення науки до аналізу власних пізнавальних коштів.

В нещодавніх дослідженнях, таких як «Дослідження ціннісної рефлексії» В. В. Волошина визначала рефлексію як важливий механізм у формуванні ціннісної самосвідомості особистості, що виявляється в переосмисленні нею значущості смислів своїх ставлень до власних проявів, соціальних ситуацій та до інших людей. Як механізм розвитку моральної самосвідомості зростаючої особистості розглядала рефлексію відомий психолог І. С. Булах, наголошуючи на тому, що моральна рефлексія, яка підносить людину на новий рівень розуміння життя, є осмисленням і переосмисленням суб'єктом його взаємодій із точки зору належного й ціннісного. Такі вітчизняні дослідники як В. Слободчиков та Є. Ісаєв розглядають рефлексію як вихідну категорію в аналізі проблеми свідомості, а С. Ставицька як самосвідомість сенсових та змістових центрів всієї людської реальності [2]. У підході А.В. Карпова рефлексія теоретично й емпірично обґрунтовується як процес, значимий для саморегуляції. Рефлексія розглядається як найважливіша регулятивна складова особистості, що дозволяє їй свідомо вибудовувати свою життєдіяльність [6].

Психологічні проблеми розвитку рефлексії, здебільшого, досліджувалися в контексті тем, що пов'язані з пізнанням людьми один одного. Не дивлячись на різноманітність наукових шкіл і спрямувань,

загальною тенденцією сучасного стану вивчення рефлексії, її професійної природи, зокрема, є комплексно-компетентнісний підхід.

А. Буземан перший із зарубіжних психологів трактував рефлексію як « всяке перенесення переживання з внутрішнього світу на самого себе». Відповідно до поглядів Дж. Локка, рефлексія є спостереження, яке розум людини здійснює щодо власної діяльності та способів її виявлення, унаслідок чого в людини виникають ідеї цієї діяльності, показовою в цьому сенсі є праця Дж. Локка «An Essay Concerning Human Understanding» [11]. За Д. Шон (D. Schon), рефлексія у викладанні включає в себе елементи дефініції проблеми, спроб знайти теоретичні та аналітичні рішення. Рефлексія у викладанні, на думку автора, являє собою «внутрішній обмін думками», що має замкнутий характер, і його метою є досягнення найкращого розуміння ситуації та її перебудова залежно від можливостей, які виникають у процесі рефлексії. Круговий характер рефлексії проявляється в тому, що ті зміни, які відбуваються, служать одночасно основою для спостереження та навчання у 94 ході рефлексії після дії [10]. Зарубіжний дослідник В. Сластьонін пише про те, що рефлексія – це не лише знання й розуміння людиною самої себе, а й з'ясування особистістю того, як інші сприймають її індивідуальні особливості, емоційні реакції та когнітивні уявлення [9]. Цікавим з точки зору їх дослідження видається визначення професійної та професійно-педагогічної рефлексії – співвіднесення себе, можливостей свого «Я» з тим, що вимагає обрана професія, у тому числі з існуючими про неї уявленнями; являє собою єдність людського (здатність до самонавчання, аналіз причинно-наслідкових зв'язків, сумнівів, реалізації ціннісних орієнтацій, роботі над собою) та професійного (тобто застосування цієї здібності до важких умов та обставин професійного життя). Ці уявлення розвиваються й допомагають людині сформулювати отримані результати, передбачити цілі подальшої роботи, скоректувати свій професійний шлях (Дж. Дьюї)[8].

Гегель розглядає рефлексію як базову категорію в становленні людини, а свідомість всього лише як етап у розвитку рефлексії, і підкреслює важливу роль рефлексії в саморегуляції особистості. На важливість рефлексії в структурі людської поведінки вказував А. Бандура. Він підкреслював, що вона необхідна для досягнення порозуміння між людьми, для оцінки та зміни своєї поведінки і мислення [7].

Отже, погляди на рефлексію вітчизняних та зарубіжних дослідників цілком сходились.

Рефлексія в житті людини посідає відведене їй ключове місце та сприяє цілісності та динамізму внутрішнього життя людини, допомагає їй стабілізувати й гармонізувати свій емоційний світ, мобілізувати свій вольовий потенціал, змінити склад свідомості.

Література

1. Алексеев Н. Г., Ладепко І. С. Напрями вивчення рефлексії / Н.Г. Алексеев, І.М. Семенов // Проблеми рефлексії. Сучасні комплексні дослідження. Новосибірськ, 1987. С. 3-13.
2. Алексеев Н. Г. Рефлексія і усвідомлення / Н.Г. Алексеев // Категорії, принципи і методи психології: Психічні процеси: Тез. науч. повідом. Психологів до VI Всесоюз. з'їзду Товариства психологів СРСР. М., 1983. С. 247-248.
3. Азаров Н. Н. Стиль действованиа: рефлексивність - імпульсивність / М.М. Азаров // Питання психології. 1982. № 3. С. 121-126.
4. Варій М. Й. Загальна психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид. Київ: Центр навч. л-ри, 2009. 1007 с.
5. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва: ИП РАН, 2004. 422 с.
6. Карпов А.В., Скитяева И. М. Психология рефлексии. Москва: Ин-т психологии РАН, 2002. 413 с.

7. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики // Психологический журнал. том 24. № 5. 2003. С. 45-57.
8. Сластенин В.А. Гуманитарная культура специалиста / В.А. Сластенин // Магистр. 1991. № 4. С. 3-22.
9. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / Анатолий Николаевич Щукин. М.: Астрель; АСТ: Хранитель, 2007. 746 с.
10. Schon D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action / Donald A. Schon. 1991. 384 p.
11. Locke J. An Essay concerning Human understanding / John Locke. URL: <http://ebooks.adelaide.edu.au/l/locke/john/181u/index.html>